

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ, ОФОРМЛЕННЯ ВИСНОВКУ ЕКСПЕРТА

Семінар (18.04.2024-19.04.2024)

Захід БПР № 3702641

Лектор: к.ю.н., доц. Олег Кобилянський

ПЛАН ЛЕКЦІЇ:

1. Деякі положення теорії судової експертизи.
2. Підстави призначення та проведення судових експертиз.
3. Оформлення висновку експерта.

1. Деякі положення теорії судової експертизи.

В кримінальній процесуальній діяльності спеціальні знання використовуються у двох формах: при залученні спеціалістів у ході окремих слідчих (судових) дій та в межах проведення судової експертизи.

Спеціальні знання – це наукові й практичні знання та навички, які відповідають сучасному рівню розвитку відповідних галузей людської діяльності (за винятком знань у галузі матеріального і процесуального права), використовуються (застосовуються) при розслідуванні злочинів і судовому розгляді справ з метою сприяння органам досудового розслідування чи суду в збиранні та дослідженні доказів.

Спеціалістом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками і може надавати консультації, пояснення, довідки та висновки під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок (ст. 71 КПК України).

Фахівець — той, хто досконало володіє якимсь фахом, має високу кваліфікацію, глибокі знання з певної галузі науки, техніки, мистецтва тощо; той, хто зробив якесь заняття своєю професією.*

* В.Т. Бусел Великий тлумачний словник сучасної української мови.

Експертом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право відповідно до Закону України «Про судову експертизу» на проведення експертизи і якій доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновок з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань (ст. 69 КПК України).

Судова експертиза – це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду (ст. 1 ЗУ Про судову експертизу).

Експертне дослідження – дослідження, яке проводиться експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини події, за зверненням юридичних або фізичних осіб (п. 2 Наказу МВС від 17.07.2017 № 591).

Використання спеціальних знань у кримінальному провадженні сприяє формуванню судових доказів, процесуальними джерелами яких, на даний час, законодавець визначає висновок експерта (ч. 2 ст. 84 КПК України) та висновок спеціаліста у провадженнях про кримінальні проступки (ч. 1 ст. 298-1 КПК України). Під **висновком експерта** як процесуальним джерелом доказів розуміють докладний опис проведеного експертом дослідження та зроблені за результатом їх проведення висновки, обґрунтовані відповіді на запитання, поставлені особою, яка залучила експерта, або слідчим суддею чи судом, що доручив проведення експертизи (ч. 1 ст. 101 КПК України).

Подібного визначення щодо висновку спеціаліста у чинному КПК не міститься, проте зроблено застереження, що він «має відповідати вимогам до висновку експерта» (ст. 300 КПК України).

Висновок спеціаліста — висновок з питань, що належать до сфери його знань, під час досудового розслідування кримінальних проступків (ч. 2 ст. 71, п. 7 ч. 4 ст. 71 КПК України).

2. Підстави призначення та проведення судових експертиз.

Призначення судової експертизи – процесуальна дія особи, у провадженні якої перебуває кримінальне провадження, сутність якої полягає у прийнятті процесуального рішення про вибір судової експертизи як форми з'ясування питань, що вимагають спеціальних знань, а також виконання ряду передбачених законом та організаційних дій щодо звернення до виконання цього рішення.

Експертиза проводиться експертною установою, експертом або експертами, яких залучають сторони кримінального провадження або слідчий суддя за клопотанням сторони захисту у випадках та порядку, передбачених статтею 244 КПК України, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання (ч. 1 ст. 242 КПК України).

Слідчий або прокурор зобов'язані забезпечити проведення експертизи щодо:

- 1) встановлення причин смерті;
- 2) встановлення тяжкості та характеру тілесних ушкоджень;
- 3) визначення психічного стану підозрюваного за наявності відомостей, які викликають сумнів щодо його осудності, обмеженої осудності;
- 4) встановлення віку особи, якщо це необхідно для вирішення питання про можливість притягнення її до кримінальної відповідальності, а іншим способом неможливо отримати ці відомості;

б) визначення розміру матеріальних збитків, якщо потерпілий не може їх визначити та не надав документ, що підтверджує розмір такої шкоди, розміру шкоди немайнового характеру, шкоди довкіллю, заподіяного кримінальним правопорушенням (ч. 2 ст. 242 КПК України).

Підставою проведення судової експертизи є відповідне судове рішення чи рішення органу досудового розслідування, або договір з експертом чи експертною установою – якщо експертиза проводиться на замовлення інших осіб (ст. 7¹ ЗУ Про судову експертизу).

Підставою для проведення експертиз відповідно до чинного законодавства є процесуальний документ (постанова, ухвала) про призначення експертизи, складений уповноваженою на те особою (органом) (далі – ініціатор), або письмове звернення потерпілого чи сторони захисту кримінального провадження (далі – документ про призначення експертизи (залучення експерта)), у якому обов'язково зазначаються реквізити, перелік питань, поставлених експерту, а також об'єкти, що підлягають дослідженню (п. 5 Наказу МВС від 17.07.2017 № 591). Результати проведення судової експертизи оформлюються висновком експерта відповідно до вимог процесуального законодавства України та Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень.

Підставою для проведення експертизи відповідно до чинного законодавства є процесуальний документ про призначення експертизи, складений уповноваженою на те особою (органом), договір з експертом чи експертною установою, укладений за письмовим зверненням особи, реєстраційна картка або інший документ у випадках, передбачених законом (п. 1.8 Наказу МЮ № 53/5).

У письмовому зверненні (заяві) обов'язково зазначаються найменування або прізвище, власне ім'я, по батькові (за наявності) особи, що звертається, номер справи або кримінального провадження або посилання на статтю закону, якою передбачено надання висновку експерта, перелік питань, що підлягають вирішенню, а також об'єкти, що підлягають дослідженню.

В інших випадках проводиться експертне дослідження, підставою для якого є договір з експертом чи експертною установою, укладений за письмовим зверненням (заявою) замовника (юридичної або фізичної особи), з обов'язковим зазначенням його реквізитів, з переліком питань, які підлягають розв'язанню, а також об'єктів, що надаються.

Результати проведення експертиз та експертних досліджень викладаються у письмовому документі — **висновку експерта.**

Під висновком експерта як процесуальним джерелом доказів розуміють докладний опис проведеного експертом дослідження та зроблені за результатом їх проведення висновки, обґрунтовані відповіді на запитання, поставлені особою, яка залучила експерта, або слідчим суддею чи судом, що доручив проведення експертизи (ч. 1 ст. 101 КПК України). Подібного визначення щодо висновку спеціаліста у чинному КПК не міститься, проте зроблено застереження, що він «має відповідати вимогам до висновку експерта» (ст. 300 КПК України).

Висновок спеціаліста

Спеціаліст може бути залучений для надання висновків з питань, що належать до сфери його знань, під час досудового розслідування кримінальних проступків (ч. 2 ст. 71, п.7 ч. 4 ст. 71 КПК України).

Судові експертизи поділяються на:

– **первинні та повторні** (повторні призначаються у разі необґрунтованості висновку експерта у первинній експертизі або у разі сумніву в правильності його висновку, вона доручається іншому експертові або іншим експертам);

– **основні та додаткові** (додаткова експертиза призначається, якщо основна експертиза визнана неповною або не достатньо ясною, і доручається тому самому або іншому експертові);

– **одноособові та комісійні** (комісійні проводяться групою експертів, фахівців з однієї галузі знань). Комісійна експертиза може призначатися для вирішення складних питань або коли мають місце різні точки зору з будь-якого питання;

– **однорідні та комплексні** (однорідною є експертиза, при проведенні якої використовуються знання з галузі однієї науки. При виконанні комплексної експертизи використовуються спеціальні знання різних наук).

3. Оформлення висновку експерта

Оформлення висновку експерта, висновку експертного дослідження (висновку спеціаліста), повідомлення про неможливість проведення судової експертизи здійснюється:

- на бланку з горизонтальним розташуванням реквізитів;
- з дотриманням вимог, установлених процесуальними кодексами, стандартами, іншими нормативними актами, які регламентують порядок оформлення документів та з використанням наукового і ділового стилю.

Кожна сторінка висновку експерта (експертного дослідження, висновку спеціаліста, повідомлення про неможливість проведення судової експертизи) підписується виконавцем із зазначенням посади (процесуального статусу), прізвища, ініціалів (унизу аркуша) та засвідчується відбитком печатки установи. Відбиток печатки ставиться так, щоб він охоплював останні кілька літер найменування посади особи, яка підписала документ, але не підпис посадової особи, або на окремо виділеному для цього місці з відміткою «М.П.».

Висновок експерта, експертного дослідження (висновок спеціаліста), повідомлення про неможливість проведення судової експертизи, клопотання експерта оформлюються у двох примірниках, один з яких надсилається ініціатору, а інший – у паперовій або електронній формі зберігається у справі за номенклатурою.

Додатки до висновку експерта або експертного дослідження мають наскрізну з висновком порядкову нумерацію сторінок.

Висновок експерта або експертного дослідження складається з трьох основних частин: вступної, дослідницької та висновків-відповідей на поставлені запитання.

Повідомлення про неможливість проведення експертизи складається з трьох частин: вступної, мотивувальної та резолютивної – інформування про неможливість проведення експертного дослідження.

Складові частини висновку експерта, експертного дослідження (висновку спеціаліста)

1. Вступна частина.

У вступній частині зазначаються:

– найменування експертної установи, в якій проводилося експертне дослідження; найменування документа (висновок), його номер, місце та дата складання;

— підстави для проведення судової експертизи (експертного дослідження): коли і ким (посада, прізвище, ініціали особи та (або) найменування органу) винесено документ про призначення експертизи; вид провадження, у якому її призначено (кримінальне, адміністративне, цивільне, господарське тощо); номер провадження або справи; реквізити звернення про проведення дослідження (дата та реєстраційний номер, посада, прізвище, ініціали особи, найменування органу (юридичної особи), з якого воно надійшло); дата його надходження до експертної установи;

— посада судового експерта, якому доручено проведення судової експертизи (експертного дослідження), освіта, наявність у нього наукового ступеня, вченого звання, прізвище, ім'я та по батькові, кваліфікація (експертна спеціальність), свідоцтво про присвоєння (та останнє підтвердження) кваліфікації судового експерта, стаж експертної роботи;

— попередження судового експерта (спеціаліста) про кримінальну відповідальність за завідомо неправдивий висновок та за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків з посиланням на відповідні статті Кримінального кодексу України (у разі складання висновку експерта за результатами проведення судової експертизи);

– обставини справи, які безпосередньо стосуються проведення судової експертизи (експертного дослідження), з обов'язковим зазначенням джерела їх отримання;

– перелік об'єктів дослідження (коротке найменування та основні характеристики); у разі надання зразків для проведення порівняльного дослідження наводиться їх перелік (окремо вільні, умовно-вільні, експериментальні зразки, їх кількість);

– відомості про надані матеріали провадження або справи (у тому числі вид (назва) матеріалів (документів) та кількість аркушів);

– запитання, поставлені на вирішення експертного дослідження (дослівно у формулюванні постанови, ухвали, клопотання, звернення тощо);

– відомості про процесуальні підстави та осіб, які були присутні під час проведення досліджень (прізвище, ініціали, процесуальний статус);

– відомості про раніше проведені в цій справі судові експертизи (найменування експертної установи та судової експертизи, її номер та дата оформлення), якщо їх висновки мають значення для вирішення поставлених перед судовим експертом запитань, а ініціатором у документі про залучення судового експерта надано дозвіл на їх використання;

– дата та реквізити заявленого клопотання про надання додаткових матеріалів і зразків, уточнення змісту та обсягу експертного завдання та вчинення інших дій, пов'язаних із проведенням експертизи, і зміст цього клопотання; дата надходження додаткових матеріалів і зразків або відомостей про результати розгляду клопотання із зазначенням реквізитів відповіді або супровідного листа;

– відомості про оформлення висновку експерта згідно з частиною восьмою статті 101 Кримінального процесуального кодексу України;

– перелік методик проведення судової експертизи, які застосовувалися під час проведення дослідження, із зазначенням їх реєстраційних кодів та назв згідно з Реєстром методик проведення судової експертизи (крім судово-медичних та судово-психіатричних) й інших науково-методичних та інформаційних джерел, що використовувалися під час проведення дослідження, оформлених за бібліографічними правилами;

– наявність чи відсутність дозволу від ініціатора на повне або часткове знищення об'єкта дослідження або зміну його стану чи властивостей та дані про порушене клопотання щодо надання відповідного дозволу та стан його задоволення.

2. Дослідницька частина.

У дослідницькій частині вказуються:

- вид та стан упакування об'єктів дослідження, зразків із зазначенням у разі потреби відомостей про те, чи впливав спосіб упакування на їх збереженість;
- відповідність наданих на дослідження об'єктів, зразків їх переліку в документі про призначення;
- наявність ознак, що характеризують зміну стану об'єктів дослідження (чи піддавалися об'єкти видозмінам під час вилучення, транспортування до місця зберігання, змінам від тривалого зберігання та впливу навколишнього середовища, видозмінам під час проведення досліджень);

- однозначні характеристики досліджуваних об'єктів, явищ, процесів (їх ознаки та властивості);
- місце проведення досліджень, якщо вони проводилися поза розташуванням експертної установи, час проведення окремих досліджень;
- методи, засоби та технічні прийоми, які використовувалися для вивчення об'єктів, явищ, процесів;
- відомості про умови довкілля, якщо застосовані методики, методи, засоби та технічні прийоми проведення досліджень передбачають особливі вимоги до цих умов;
- наявність перешкод та інших чинників, які негативно впливали на можливість проведення якісного огляду, дослідження та фіксації об'єктів дослідження;

– мета, умови й кількість експертних експериментів, матеріали та прилади, використані під час їх проведення, результати, способи фіксації отриманих результатів;

– інформацію про неявку учасників процесу або інших осіб, які викликалися у визначений час на місце події або огляду об'єкта;

– опис результатів застосування інструментальних методів дослідження та проведення експертних експериментів може обмежуватися викладенням кінцевих результатів з посиланням на конкретні положення методики їх застосування та проведення розрахунку;

– характеристика основних ознак і властивостей порівняльних матеріалів;

– перебіг порівняльного дослідження: позначаються збіг і розбіжність загальних й окремих ознак; якщо встановлено ознаки, що збігаються, та ознаки, що різняться, судовий експерт описує їх, пояснюючи причини утворення та значення таких ознак для формування висновку; якщо наявні тільки ознаки, що збігаються, чи ознаки, що різняться, то судовий експерт позначає тільки їх; спочатку описують загальні ознаки, що збігаються, або ознаки, що різняться, а потім – окремі.

Кожному із запитань, перелік яких наведено у вступній частині висновку експерта і які вирішуються судовим експертом, має відповідати певний розділ дослідницької частини. Якщо кілька питань тісно пов'язані між собою, перебіг їх вирішення може описуватися в одному розділі;

- причини, з яких певні запитання не можуть бути вирішені або не вирішувалися;

- узагальнення та оцінка результатів окремих досліджень, які є підставою для формулювання (синтезу) висновків – відповідей на поставлені запитання. При цьому причини або обставини виникнення розбіжностей з результатами раніше проведених судових експертиз у висновку експерта не зазначаються.

Якщо під час проведення експертизи або експертного дослідження експерт виявить факти або відомості, які мають значення для кримінального провадження, адміністративної, цивільної, господарської справи і з приводу яких йому не ставилися запитання, експерт має право зазначити про них у своєму висновку. Висновок підписується експертом;

– посилання на джерела (методики, інші науково-методичні та інформаційні джерела), що використовувалися під час проведення дослідження; порядкові номери в переліку є посиланнями в тексті (номерні посилання);

– засоби вимірювальної техніки та допоміжне обладнання, прилади, науково-технічні засоби, які використовувалися під час проведення дослідження;

– відомості про кількість об'єктів або їх частин, використаних для проведення дослідження, пошкоджених або знищених під час проведення дослідження, характер спричинених змін, кількість об'єктів або їх частин, що повертаються ініціаторові, упакування об'єктів (вид упакування, зміст написів, кількість і належність підписів, відбитків печаток, зміст упакування, у якому об'єкти надійшли на дослідження), подальший рух об'єктів дослідження, первісне упакування (бирки).

3. Висновки.

У висновках відповіді на запитання, поставлені судовому експерту для вирішення, викладаються в тій послідовності, у якій ці запитання наведено у вступній частині висновку експерта (експертного дослідження).

На кожне з поставлених запитань має бути надано відповідь по суті або зазначено, з яких причин запитання не вирішувалося чи його неможливо вирішити.

Формулювання відповідей повинні бути стислими, але зрозумілими, повними, конкретними, такими, що не допускають двозначних тлумачень.

Якщо вирішення певного запитання виходить за межі компетенції судового експерта, зокрема передбачає відповідь на запитання стосовно права, яке не потребує застосування спеціальних знань, або не було надано матеріали, необхідні для вирішення поставленого запитання, а порушене клопотання не було задоволено, або в результаті проведеного дослідження встановлено відсутність обставин, викладених у тексті запитання, таке запитання не вирішується, про що зазначається у висновках.

4. Ілюстрування результатів експертного провадження.

Ілюстрації (креслення, рисунки, графіки, схеми, діаграми, фотознімки) слід розміщувати у висновку безпосередньо після тексту, де вони згадуються вперше, або на наступній сторінці. Ілюстрації можуть бути оформлені додатком до експертного провадження у вигляді ілюстративної таблиці. На всі ілюстрації мають бути посилання у висновку.

В ілюстративному матеріалі має бути відображено:

- упакування об'єктів дослідження (порушення упакування в разі їх наявності);
- надані об'єкти дослідження;

– установлені конкретні властивості (ознаки) об'єктів, зміна їх стану;

– ознаки об'єктів дослідження, що збігаються або різняться, з розміткою. У разі нанесення на зображення графічних позначень, розмітки нижче розміщують аналогічні зображення, але без графічних позначень, розмітки (контрольні зображення). Розмітка здійснюється по колу за годинниковою стрілкою, починаючи з нижнього лівого кута зображення: ознак, що збігаються, – **червоним кольором**, ознак, що різняться, – **синім кольором**, діагностичних ознак – **зеленим кольором**. З лівого боку розміщують ілюстрації об'єкта, що ідентифікується, з правого – порівняльного об'єкта;

– упакування об'єктів експертного провадження після його завершення;

– назву ілюстрації, яка повинна позначатися словом «Зображення», мати нумерацію (арабські цифри) та пояснювальний текст, який розміщують під нею, наприклад: «Зображення 1. Загальний вигляд об'єкта, наданого на дослідження».